

PROČ ŠKOLY NEJSOU DÍLNAMI LIDSKOSTI

Motto:

Škola neměla být nikdy dílnou lidskosti. Od počátku měla být institucí, která učiní všechny lidi sobě podobné a podřídí je jednotné ideologii.

I

Prozření ve Vídni

Představte si. Vyjdete ze stanice metra, jste na rušné ulici. Vydáte se do centra jedné z kdysi významných buržoazních čtvrtí Vídně. Vede vás štíhlý muž s uličnickým úsměvem ve tváři, emeritní profesor Teologické katolické fakulty Vídeňské univerzity. Co pár kroků se na vás obrací a vysvětluje vše potřebné, abyste pochopili, kam vlastně jdete: „Tohle byla významná čtvrť obchodníků, ale od sedmdesátých let minulého století se sem sestěhovávají imigranti. Ta čtvrť se stala velmi heterogenní. Ale,“ profesorova ústa se roztáhnou do neodolatelného úsměvu, „homogenita je jen mýtus 20. století. Střední Evropa byla vždy tak heterogenní, že si to dnes ani neumíme představit.“ (Medailon o tomto pozoruhodném muži najdete [zde](#).)

Už před budovou školy vás něco velmi zaráží. Chvíli vám trvá, než si to uvědomíte. Žáci s různým, často výrazně barevným oblečením. Snědí, bílí, žlutí, tmavoocí, hubení, silní. Dívky s hidžáby i bez nich. Ve vstupní hale s kopulovitou střechou vás vítá nápis o přátelství mezi náboženstvími a národy. Za okamžik k vaší skupince schází ze schodů rázným krokem ředitelka školy, matka představená řádu, který tuto školu provozuje. Má na sobě řeholní šat. Provází vás, ukazuje na vlajky nakreslené na stěnách a jen suše sděluje: „V této škole jsou žáci z více jak sedmdesáti národů a etnik s více jak padesáti různými vyznáními.“ Z prostého překvapení se dostáváte do stavu, v němž vás údiv téměř dusí. Potkáváte na chodbách různě oděnéžačky a žáky, je vám ale všechno tak povědomé. Děti klidné i divoké, děti poddajné i zatvrzelé, děti zasmušené i usmívající se, i ta vzrůstající se puberta, která přichází kolem jejich 12 až 14 roku, k vám promlouvá s naprostou samozřejmostí. A přece je všechno jiné, než znáte z vlastních škol. Ta prapodivná různorodost. S údivem roste i neklid. Píše se rok 2015 a ještě před měsícem vaší společností hýbalo téma „migrační krize“. Během ní ztráceli hlavu i docela rozumní lidé. Nakonec to jeden z vás nevydrží a zeptá se:

„Jak tady řešíte konflikty?“

„Konflikty? No, samozřejmě co nejdřív... Nebo... jak to vlastně myslíte?“ zahledí se na něj ředitelka.

„Myslím všechny ty konflikty mezi náboženstvími a rasami. Ty kultury přece musí být tak velice odlišné.“

Ředitelka pozdvihne obočí a pronese: „Pojďte.“

Vede vás chodbami, právě zvoní na hodinu.

„Teď mají páté třídy výuku náboženství... Tady sestra jde učit katolickou nauku, támhle kolegyně evangelickou... a tady paní učitelka,“ ukáže na ženu v tmavě zeleném čadoru, „jde učit islám. Nejsme schopni zajistit výuku všech náboženství. Ti, jejichž rodiče si nepřejí, aby jejich děti chodili na výuku některého z vyučovaných náboženství, mají zajištěný náhradní program.“

Všichni jste zamlklí.

„To je odpověď na vaši otázku.“

Nechápete.

„Maximální respekt k jinakosti druhého a ochota o všem diskutovat. Jen jediné pravidlo zde platí předem a je důsledně vyžadované: Nesmíš svými myšlenkami, slovy ani jednáním ubližovat druhému. Konflikty, které tak musíme řešit, nepřesahují počet, který musí řešit na jakékoli jiné dobře fungující škole.“

Později sedíte v jedné z volných tříd a ředitelka vypráví o tom, jak se z původně dívčí školy se silným zaměřením na katolickou výchovu stala škola smíšená a otevřená tolika národnostem a náboženstvím.

„Od sedmdesátých let jsme začali pociťovat, že to nezvládáme. Jak přicházeli stále další a další imigranti, začaly se zde kumulovat problémy. Naši bratři ze stejného řádu, kteří vedli stejnou školu pro chlapce, to nezvládli. Školu nakonec raději zavřeli a odešli. Ostatní školy v tomto okrsku měly obrovské problémy s kázní a násilím. Také jsme uvažovali, že odejdeme. Ale nakonec jsme si řekli, že musíme přijít na to, proč se to najednou děje, a pak se uvidí. Bolelo to a nějakou dobu to trvalo, ale nakonec jsme pochopili tu nejpodstatnější věc. To, co učíme a jakým způsobem to učíme, už předem předpokládá, že jsou všichni lidé stejní. Ale oni nejsou stejní a nikdy nebyli. Ta škola se rozpadala daleko dřív, než tu začali přibývat imigranti a cizinci. Jen to nebylo tak vidět. Chyba byla v nás. A pak to trvalo dalších téměř dvacet let, než jsme změnili vlastní myšlení, vyladili všechny procesy a postupy, než jsme přišli na to, jak vlastně organizovat tohle komplikované prostředí. A ten proces stále trvá. Pořád se totiž něco mění.“

U zdi sedí emeritní profesor a usmívá se. Na fakultě, kde dlouhodobě vyučoval a nějaký čas působil také jako děkan, studují svůj program vedle budoucích katolických teologů i islámští imámové. Později zjistíte, že on byl jeden z těch, kteří této paní ředitelce pomáhali nacházet odborníky, jež byli schopni na výuce všech těch různých náboženství spolupracovat.

Ale skutečná překvapení vás ještě čekají. Za půl hodiny se jdete podívat do vyučovací hodiny. Procházíte chodbou, vše je tak známé. Najednou vám průvodce ukáže třídu, otevřete dveře a vstoupíte. Něco vás zarazí. Jako byste vstoupili do jiného světa. Náhle nejste ve škole. Ale v jakémsi velkém, členitém pokoji. Před vámi je část s tmavě žlutým kobercem, na kterém sedí děti ve skupinkách a cosi společně dělají. Toto místo je zprava ohraničeno robustní skříní z tmavého dřeva a vy jen letmo zahlédnete další prostor, který je touto skříní vyčleněn a kde u stolečků sedí další část dětí a píše cosi do svých sešitů. Vejdete dovnitř a vpravo hned za dveřmi zahlédnete větší stůl, za nímž sedí menší žena v šátku a z boku na jiné židliče kluk, se kterým si ta žena povídá. Ani vás nenapadne, že ta žena je učitelkou. Všechno vypadá tak zvláštně. Ale ona vás nenechá na pochybách. Vstane od stolu, představí se, vysvětlí, co se právě ve vyučovací hodině děje, a vyzve vás, ať si prohlédnete cokoli, co vám bude připadat důležité. A že kdybyste měli nějaké dotazy, bude se vám věnovat, jakmile to jen půjde. Kousek za jejím stolem ze strany, kde sedí onen hoch, je jiná mohutná skříň, která odděluje další prostor. V něm jsou jen dva vyšší stolky, u kterých nejsou židle, skříňe s pomůckami, knihovnička a relativně starý počítač.

Vlastně ničemu nerozumíte. Kdesi ve vaší hlavě – spíše jako obrazy, než jako jasně formulované myšlenky – neodbytně vybuchují stále stejné otázky: Jsme skutečně ve škole? Jak se v takovém prostoru dá učit? Vždyť ta učitelka nemůže mít přehled o tom, co žáci dělají. Ale děti pracují. Ve třídě je hluk a šum, nepřekračuje však hranici únosnosti. Děti přecházejí z jednoho prostoru do druhého, některé rychle, jiné rozvázněji, přenášejí si věci, otevírají knihy nebo je zavírají, hoch od učitelčina stolu vstává a přidává se k jedné ze skupin, paní učitelka projde oba prostory, kde žáci dosud pracují, některé z nich pošle do třetí části místnosti, aby si tam z knihovničky vzali jisté knihy, vyhledali si něco na počítači a u stolečků si něco vypsali. A vy se topíte v chaosu. Tolik pohybu, tolik rozličných činností, šum a klapání židliček či otvíraných a zavíraných šuplíků, hovor ve spolupracujících skupinách. A přece cítíte, že ta malá paní učitelka vdechuje rytmus do celého tohoto organismu. Že je nenápadnou dirigentkou symfonie. A je to symfonie,

protože něco tak složitého se prostě nedá mechanicky předvést jen tak pro návštěvu. Není to přehlídka na cvičišti, ale cosi zcela samozřejmého a každodenního.

Pak dojde ke změně rytmu. Paní učitelka dá znamení. Do tří minut děti dokončují práci a soustředí se v prostředním prostoru u stolečků. Sedají si a poslouchají. Paní učitelka organizuje práci. Když hluk dětí je příliš velký, ztichne a zvedne ruku se zaťatou pěstí. Jen tak stojí a mlčí. Postupně a pomalu se přidávají další děti, čím víc jich je, ruce letí nahoru rychleji. Jeden tmavý klučina se zarputilýma očima ruku nezvedá. Je poslední. Už nemluví, nepohybuje se, ale odmítá zvednout ruku. Paní učitelka s úsměvem stojí s rukou zvednutou. Klučina nakonec ruku zvedá. Učitelka tichým hlasem poděkuje všem a poté i onomu chlapci. Mluví k němu kratičkou chvíli. Chápe, že se mu nechtělo, dneska mají už hodně práce za sebou a někdy se prostě nechce. Ale čeká je ještě jeden velký úkol a potřebují se na něho soustředit. Opět se rozdělují do skupinek, berou si pomůcky a zadání úkolu. Přesouvají se do prvního prostoru na koberec, začínají pracovat. Paní učitelka několikrát obchází každou ze skupinek, pozoruje jejich práci, občas nenápadně zasáhne, občas zodpoví nějakou otázku. Pak přistoupí k jedné dívce a vyzve jí, aby si vzala svůj sešit a přišla za ní ke stolu.

U stolu si asi pět minut povídají. Listují sešitem, paní učitelka něco ukazuje, pak něco opravuje, poté holčičce zadává úlohu, na které ona pracuje. Náhle se zvedne hluk, nějací kluci začali pobíhat mezi skupinkami. Paní učitelka vstane od stolu, přiblíží se ke koberci a zvedne ruku zaťatou v pěst. Vše se opakuje obdobně jako předtím. Klidný hlas a všichni zase pracují. Vrací se k dívce u stolu. Něco jí ukazuje v sešitě. Pak k ní mluví a ptá se. Holčička kývá nebo naopak kroutí hlavou. Trvá to tak dlouho, až dívka rozhodně krátce kývne. Paní učitelka jí pošle zpět za její skupinou a sama si rychle zapisuje něco do svého deníčku. A vy hledíte a vlastně vůbec, ale vůbec netušíte, čeho jste byli svědky. Někteří z vás si toho ani nevšimli. Nakonec kdosi jde za paní učitelkou a ptá se přímo. Ano, odpovídá mu, to jsem ji zkoušela, vysvětlila jsem jí, v čem opakovaně dělá chyby, a zadala jsem jí další úlohy, aby zjistila, jak to dělat lépe. Ano, pak jsem si do toho deníčku načrtla kostru slovního hodnocení.

Když hodina za okamžik končí, máte pocit, jako by proběhly hodiny tři. Vzhledem k cizímu jazyku nejste schopni zcela odhadnout, kolik toho žáci zvládli, ale i tak vám ta činorodost přijde neskutečná. Paní učitelka se omlouvá, že má na vás pouze pět minut, pak bude muset běžet pro pomůcky a utíkat učit do jiné třídy. Zahrnete ji salvou otázek. A ona odpovídá:

„Ano, ten členitý prostor mi vyhovuje. Děti potřebují střídat prostředí. Každé z těch prostředí má svůj rytmus a své činnosti.“

„Snad jsem schopna na ně dohlédnout. Všechno je to v podstatě otázka dobré organizace.“

„Dlouho jsem se to učila.“

„No, prostě jsem to nevzdala.“

„Ne, každá hodina se nepovede. Tato byla docela dobrá.“

„S každou třídou je to jiné. S některými to musím dělat jinak.“

„Je to už dlouho, co jsem takto začala zkoušet... vlastně ono to už ani není zkoušení, ale spíš povídání. Osobní konzultace.“

„Když jdu konzultovat, rozptýlím ty ostatní vždy do pracovních skupin... Proč? No, to je přece intimní věc. Navíc já potřebuji, aby ostatní smysluplně pracovali a aby ten, kterého zkouším, měl bezpečný prostor.“

Už teď toho máte nad hlavu. A to vás ještě čekají další dva náslechy a poté diskuze s dvěma islámskými dívkami v pubertě o tom, co to pro ně znamená být muslimkou a nosit hidžáb. Cítíte se zvláště. Přijde vám, že ty dívky jsou nenucené a naprosto odzbrojující. Jejich víru však máte přes svá nejlepší přesvědčení podvědomě spojenou s fanatismem. Jenže ony tu víru s velkým nadhledem proplétají s postoji dalších lidí – křesťanů, hinduistů, buddhistů, animistů, bezvěrců... – a bez problému s nimi sdílejí společný prostor.

Ale vlastně už nejste schopni se na nic soustředit. Asi před třemi hodinami se vám totiž v oné třídě s malou paní učitelkou v šátku otrásl svět pod nohama. Náhle cítíte, že nejde jen o více jak sedmdesát národností a etnik a o více jak padesát vyznání. Cítíte, že se vám pomalu boří představa o tom, jak a proč by měla vypadat škola. O tom, co je to vzdělávání. Zatím to jen tak nejasně cítíte. Bude to trvat ještě několik dalších let. Budete ještě několik let studovat a psát knihu. O škole. O tom, jak jako instituce vznikala. O tom, jaké byly její cíle a jak a proč přes všechny povrchové změny škola zůstává v podstatě stejnou jako dřív. Proč většině z lidí v ní není dobře, aniž by jim to docházelo. A až se při psaní té knihy budete blížit ke konci, tak vám dojde, že ten hluboký otřes začal ve vašich jednačtyřiceti letech, jednoho slunečného dne v jedné dřívě honosné, dnes napůl zchátralé čtvrti Vídně, kde existuje škola, která dokáže uvést v soulad více jak sedmdesát národností a etnik a více jak padesát náboženských vyznání.

Právě takový byl jeden z mých nejhlubších duševních, intelektuálních a duchovních otřesů. V jistém smyslu se mi tehdy začal rozpadat svět drtivé části mého života. Právě tehdy se objevila průrva, kterou jsem se mohl vrátit k mému já z první a

druhé třídy. Toto mé malé já kdysi cítilo, že se světem, kam právě vstoupilo, – se školou – je něco v nepořádku. Ale brzy poté se naučilo přijímat, že se mýlí. Že škola na rozdíl od něho je v pořádku a že je také v pořádku i to, jak funguje.

Dobrá. Ale kdo je vlastně mé já? To, které v první třídě s údivem vstávalo od školní lavice, aby se šlo podívat, jak se houfují vlaštovky? Anebo to, které žilo třiatřicet let ve stínu Školy?